

УДК 911.3

Смочко Н.М.
кандидат географічних наук, доцент
Мукачівського державного університету

КЛАСТЕРНІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ МОНОУТВОРЕННЯ У СУЧАСНОМУ ГЕОПРОСТОРИ

CLUSTER RECREATIONAL AND TOURIST MONOFORMATION IN MODERN GEOSPACE

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнено поняття «кластерні рекреаційно-туристичні моноутворення» як інноваційні моделі організації сфери туризму та рекреації на моноспеціалізованих територіях. Розкрито специфіку їх формування та функціонування. Наведено приклади рекреаційно-туристичних кластерних утворень в межах господарського комплексу України.

Ключові слова: глобалізований монорозвиток, рекреаційно-туристичні моноутворення, територіальні рекреаційні системи, території особливого типу.

АННОТАЦИЯ

В статье обобщено понятие «кластерные рекреационно-туристические монообразования» как инновационные модели организации сферы туризма и рекреации на моноспециализированных территориях. Раскрыта специфика их формирования и функционирования. Приведены примеры рекреационно-туристических кластерных образований в пределах хозяйственного комплекса Украины.

Ключевые слова: глобализованное моноразвитие, рекреационно-туристические монообразования, территориальные рекреационные системы, территории особого типа.

ANNOTATION

In this article was reviewed the concept of «the mono formation of recreation and tourism clustering» like as innovative models of organization of sphere tourism and recreation on mono specializes territories. Including of this was reviewed the specific of it creation and functioning. In addition was presented the examples of creation cluster of recreation and tourism.

Keywords: the globalization development, the mono formation of recreation and tourism, the territorial recreation system, the territorial of specific type.

Постановка проблеми. Сучасний геопростір характеризується постійними перетвореннями в територіальній організації суспільства і виробництва. Відбувається постійний пошук оптимальних форм, структур та моделей організації моноспеціалізованих територій. Однією з найбільш відомих спроб є розробка теорії територіальних кластерів [5].

Зарубіжний досвід доводить, що кластерні утворення на даний момент розглядаються як ефективна форма регіонального розвитку та організації інноваційних процесів у сфері рекреації та туризму, яка призводить до підвищення конкурентоспроможності країн та їх регіонів. Перше впровадження кластерних моделей в Україні у межах Хмельницької області здійснено у 1998 р. В результаті впровадження вже у 2001 р. створено туристичний кластер «Кам'янець-Подільський». Разом з тим темпи процесу кластеризації в Україні є досить повільними, що, на нашу думку, пов'язано з відсутністю наукової методології.

Зважаючи на актуальність проблеми щодо рекреаційно-туристичних аспектів, нами констатована необхідність фундаментальних досліджень в окресленій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теорії територіальних кластерів внесли наступні вітчизняні та зарубіжні науковці: М. Портер, Е. Лимер, В. Фельдман, М. Енрайт, С.І. Іщук, О.В. Гладкий, В.В. Гоблик, В.В. Матюха, О.Г. Заболотний, Д.М. Стеченко та ін. Заслугами науковців є резюмування існуючих визначень щодо кластеру та окреслення класифікаційних їх ознак.

Мета статті полягає у виявленні специфічних особливостей рекреаційно-туристичних кластерів на монорозвинених територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. З кінця 1850-х років спостерігається процес всевітньої економічної, соціальної інтеграції та уніфікації, який розглядається як передумова створення глобалізованого середовища.

Окреслений процес розглядається через призму формування інтегрованої світової соціально-економічної мережі, яка активізувала географічну диференціацію людської діяльності. Вже до 2000-х років глобалізований монорозвиток територій, яскраво вираженої моноспеціалізації забезпечив масовий синтез таких мереж у географічній площині.

Однією з головних цілей соціально-економічного розвитку монотериторій є досягнення територіальної взаємодії і збалансованості між його просторовими елементами, процесами та явищами. Тобто в умовах глобалізації, згідно з положеннями теорії територіальних кластерів, необхідним є формування якісно нової (кластерної) форми виробничо-територіальної організації суспільства. Дана форма на сьогодні стає синонімом «монофункціональності» розвитку територій.

Об'єднання у кластери різних суб'єктів соціально-економічних відносин формують специфічне моносередовище з метою розширення взаємозв'язків у межах рекреаційно-туристичної системи, що накладає значний відбиток на сферу торгівлі, вільного переміщення капіталу, людських та інформаційних ресурсів.

З англійської мови термін cluster перекладається як пучок, група, гроно, купа, скупчення. Кластерна теорія активно розвивається з 90-х

років ХХ ст., її основоположником вважається лауреат Нобелівської премії М. Портер. За його визначенням, кластери – це «зосередження в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств і установ в межах окремої галузі» [5, с. 58]. На сучасному етапі кластер розглядається як одна з ефективних форм організації взаємодії підприємств туризму і рекреації з метою підвищення їх конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності (продукції, підприємств і регіонів).

За М. Портером, головними ознаками кластера є територіальна спеціалізація, конкуренція та кооперація. Незважаючи на бурхливий розвиток інформаційних технологій, великі можливості оперативного інформаційного обміну між компаніями, територіальна ознака кластера не втрачає своєї актуальності й до сьогодні, оскільки особливе значення в кластерному об'єднанні мають регулярні неформальні зв'язки, можливі лише в умовах територіальної близькості.

Характерною особливістю саме рекреаційно-туристичного кластера є не лише взаємодоповнюваність підприємств, які до нього належать, але й неможливість функціонування їх поза межами рекреаційно-туристичної сфери [2]. Оскільки територіальні рекреаційні системи включають регіональні системи і функціональні мережі (окремі галузі рекреаційного господарства за їх певного розміщення), то налагодження стійкої мережі горизонтальних зв'язків між його елементами є основою для формування спеціалізованих об'єктів простору – кластерних утворень на монотериторіях туристично-рекреаційного типу.

Кластери можуть розміщуватися на території як одного, так і декількох регіонів і являють собою особливий монопростір – території особливого типу.

Констатуємо, що в більшості випадків простежується об'єднання територій особливого типу в моноспеціалізовані кластери, що розглядаються автором як певна група взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, інфраструктури, науково-дослідних установ, вузів та інших організацій (що взаємодоповнюють і підсилюють конкурентні переваги одна одної і кластера в цілому), яка сконцентрована на території і характеризується яскраво вираженою моноспеціалізацією. Разом з тим в наступні роки кластери стають не тільки стихійно організованими групами підприємств і організацій, а й цілеспрямованим і досить ефективним інструментом державної економічної політики.

Зокрема, дана форма організації в ряді країн стала застосовуватися як основний інструмент нової економічної політики (Великобританія, КНР, Фінляндія США, та ін.) та в ряді випадків і у вигляді антикризової стратегії (Канада).

Формування кластерних рекреаційно-туристичних утворень має здійснюватися на основі об'єктивних конкурентних переваг монотерито-

рії з врахуванням їхніх можливих змін у перспективі, що, безсумнівно, вимагає не тільки наявності природних передумов для розвитку сфери рекреації та туризму, але й значних зусиль щодо формування сприятливої інфраструктури. Для припливу туристів необхідна наявність місць розміщення: будівництво нових готелів, баз відпочинку, притулків, готелів, створення кемпінгів і т. д. і реконструкція наявних об'єктів розміщення. Аналогічна ситуація спостерігається і в плані місць громадського харчування.

Створення інноваційного кластера на монотериторіях дозволить найкращим чином спроектувати можливості соціально-економічного розвитку, а також ефективно вибудувати і реалізувати стратегію довгострокового розвитку даної території.

Центром кластера найчастіше буває кілька потужних підприємств рекреаційно-туристичної сфери, зайняті виробництвом і просуванням турпродукта регіону (турагенти, турбюро, готелі і т. д.), які допомагають одне одному, тобто позиціонують кластер. Територіальне положення може варіюватися – від одного-двох великих туристичних моноспеціалізованих пунктів (або центрів) в межах селища, міста до куштів, районів, зон в межах регіону/країни і навіть кількох сусідніх країн (трансгосподарні кластери), що часто призводить до синергетичного ефекту.

Чинники об'єднання територій особливого типу у моноспеціалізовані кластери:

1) висока якість ландшафтного середовища, що розглядається через призму екологічних і біологічних умов проживання людини, які формуються в умовах просторової організації систем розселення територій особливого типу. Так, на основі досліджень А.К. Пастернака, ландшафтным середовищем проживання є геосистеми всіх рівнів організації, які вирізняються єдністю і динамічністю; володіють міграційними і акумулятивними властивостями природних і техногенних речовин [4]. При цьому взаємодія п'яти основних природних компонентів (речовини літосфери, води, повітря, рослинності і тварин) в геосистемах являється основою якісного стану (стійкості) природних ландшафтних комплексів [4]. Закономірно, що кластер не може бути створений в рамках території, яка не володіє виділеними властивостями;

2) транспортна доступність. Важливість фактора полягає в тому, що тільки території особливого типу, забезпечені взаємопов'язаною транспортною інфраструктурою (сукупністю галузей і підприємств транспорту) та зонами інженерної інфраструктури (розглянутої як скупчення комунікацій трубопровідного, залізничного, автомобільного, річкового та іншого транспорту) можуть сформувати галузеві спеціалізовані монорайони, центри і вузли;

3) наявність процесів концентрації туристичного ринку, зменшення кількості туроператорів та турагентств та розуміння ефективності комплексного розвитку туризму.

В Україні функціонують такі туристично-рекреаційні кластери: «Оберіг», «Кам'янець-Подільський», «Кам'янецький дивокрай», «Подільська гільдія ремісників» у Хмельницькій області; «Дністровський каньйон», «Мальовнича Бережанщина» на Тернопільщині; «Південне туристичне кільце» (складається із 12 міст Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та АР Крим: Ізмаїл, Балта, Вознесенськ, Білгород-Дністровський, Іллічівськ, Гола Пристань, Цюрупинськ, Генічеськ, Алушта, Ялта, Судак, Феодосія); «Гоголівські місця Полтавщини», кластери сільського зеленого туризму Закарпатської, Одеської, Херсонської та інших областей.

Кожен із цих кластерів ставить перед собою певну мету. Наприклад, кластер «Оберіг» активно популяризує не тільки в Україні, але і далеко за її межами, переваги сільського способу життя та красу природи Північного Поділля. До його складу входить понад 20 агроосель. Всі вони мають різну категорію класності, тобто можуть надати послуги різного рівня комфортності і відповідно до вимог відпочиваючих. Крім того, в структуру кластеру входять садиби, які надають інші послуги (транспорту, риболовлі, екскурсійного обслуговування, харчування та ін.). Також кластер активно співпрацює з Вищим художнім училищем, що знаходиться в селищі і виготовляє сувеніри для туристів. Що така модель є дієвою, говорить той факт, що тут постійно відпочивають туристи не тільки з різних регіонів України, але й з Німеччини, Нідерландів, США. В той же час «Подільська гільдія ремісників» займається реконструкцією Середньовіччя. Вони досить успішно працюють і поступово розширюють сфери свого впливу [1].

Дані кластерні утворення доводять своїм існуванням ефективність державного-приватного партнерства заради досягнення мети – сталого розвитку туризму в регіоні, якісного надання туристичних послуг, стимулювання попиту та підтримання його належного рівня, забезпечення робочими місцями місцевих жителів.

Прикладом туристичного кластера, який інтенсивно розвивається, є міжрегіональний гірський туристичний кластер «Буковель», розміщений поблизу села Поляниця (Яремчанська міська рада, Івано-Франківська область). Історія курорту починається з 2000 р., коли між ТзОВ «Скорзонера» та фірмою «Горизонт АЛ» було укладено угоду «Про створення туристично-рекреаційного комплексу цілорічного функціонування». Сьогодні в моноцентрі сформована потужна інфраструктура для лижних видів спорту, в т. ч.: 55 000 м підготовлених лижних трас усіх рівнів складності (які на 100% обладнані сніговими гарматами); 17 витягів (пропускна здатність 34 700 осіб/год); лижна школа (в тому числі спеціалізована дитяча) і пункти прокату спорядження; «сноупарк»; «велопарк»; штучне озеро для акумулювання води на зимовий період [3]. Даний кластер на рівних конкурує з подібними туристично-рекреаційни-

ми утвореннями Польщі, Чехії, Австрії та інших країн.

Основні фактори, які негативно впливають на створення і функціонування кластерних утворень рекреаційно-туристичного типу:

– недосконалість нормативно-законодавчої бази та державної підтримки щодо створення умов для розвитку таких утворень;

– відсутність інформаційної бази щодо необхідності, переваг та механізму функціонування рекреаційно-туристичних кластерів і програм їх розвитку;

– низький рівень підприємницької ініціативи та довіри між можливими учасниками кластеру (бізнес-структури, органи влади) та небажання ділитися інформацією, знаннями, досвідом.

Висновки. Найважливішим показником діяльності кластерних утворень є забезпечення високої конкурентоспроможності їх продукції на ринку, тому кластерний розвиток туристичних дестинацій на монотериторіях є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки.

Зарубіжний досвід кластеризації виробничих галузей показує, що ефективно функціонуючі кластери стають перспективними структурами для появи стратегічних інвесторів і крупних капіталовкладень. Крім того, кластерна форма організації на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних наукових і технологічних винаходів, а структуровану систему розповсюдження нових знань і технологій.

Кластерна модель територіальних рекреаційних систем регіонального рівня забезпечує виникнення інноваційних процесів, форм регіонального розвитку, за якою на ринку конкурують комплекси, які мінімізують свої витрати на основі спільної технологічної кооперації компаній.

Комбінування монорозвинутого виробництва і кооперація є основою ефективного функціонування територій особливого типу та засобом забезпечення взаємозв'язків між її елементами.

Отримані результати можуть бути використані при формуванні якісної моделі монорозвинутих територій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кирилюк Л.М. Перспективи створення туристичних кластерів на території Поділля / Л.М. Кирилюк // Геополітика і екогеодинаміка регіонів: наук. зб. – Симферополь: Кримський науковий центр НАН України і МОН України, 2014. – Т. 10. – Вип. 2.
2. Музиченко-Козловська О.В. Переваги кластерної моделі розвитку туризму над іншими формами об'єднань / О.В. Музиченко-Козловська // Проблеми науки. – 2009. – № 3. – С. 21–26.
3. Офіційний сайт гірськолижного курорту «Буковель» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukovel.com/>.
4. Пастернак А.К. Ландшафтный мониторинг среды обитания / А.К. Пастернак // Фундаментальные исследования. – 2005. – № 2. – С. 130–131.

5. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
6. Смочко Н.М. Категория «моноразвитие» в социально-экономической географии / Н.М. Смочко // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2013. – № 1. – С. 29–31
7. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: [навч. посіб.] / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.